

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський універ-
ситет економіки і торгівлі»

18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-2.03

Кафедра правознавства

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»**

з підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право <i>(код і назва)</i>
--------------	----------------------------------

Спеціальність	081 Право <i>(код і назва)</i>
---------------	-----------------------------------

Освітня програма	Право <i>(назва)</i>
------------------	-------------------------

Полтава 2022 рік

Укладач програми:

Олег Кульчій – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти програми:

Кучеренко О. М. – к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисци-
плін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Геєць І. В. – к. ю. н., доцент кафедри політології, права та філософії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Програма навчальної дисципліни «Цивільне право» обговорена і схва-
лена на засіданні кафедри правознавства,
протокол засідання кафедри від 29 серпня 2022 р. № 1.

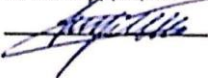
Завідувач (начальник) кафедри правознавства
д. ю. н., професор

 Галина ЛАВРИК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»

к. ю. н., доцент

 Олег КУЛЬЧІЙ

Анотація навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Цивільне право» спрямована на комплексне вивчення основних засад цивільно-правового регулювання майнових та особистих немайнових відносин, які охоплюють надзвичайно широке коло учасників та є одними із найбільш розповсюджених правовідносин. Предметом навчальної дисципліни є основні принципи, доктринальні засади, правові джерела, окремі поняття, терміни, визначення, дефініції, юридичні категорії та інститути загальної та особливої частин цивільного права, особистих немайнових прав, речового права, права інтелектуальної власності, зобов'язального права, специфіка правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленню та майновій самостійності їх учасників відносин.

Завданням навчальної дисципліни є формування у студентів системи науково-теоретичних і практичних знань з цивільного права, визначення та розкриття змісту понять, категорій та інститутів цивільного права, законодавчих актів; виховання поваги до законів, їх додержання і виконання у практичній діяльності; підготовка до вивчення навчальних дисциплін, предметом яких є окремі підгалузі цивільного права. Опанування курсу повинно надати можливість студентам зорієнтуватися у масиві цивільного законодавства та регульованих ним правовідносин.

Zusammenfassung der Ausbildungsdisziplin

Die zivilrechtliche Disziplin zielt auf ein umfassendes Studium der Grundprinzipien der zivilrechtlichen Regelung des Eigentums und der persönlichen, nicht vermögensrechtlichen Beziehungen ab, die ein breites Spektrum von Teilnehmern umfassen und zu den häufigsten Rechtsbeziehungen gehören. Das Fachgebiet befasst sich mit den Grundprinzipien, Lehrgrundsätzen, Rechtsquellen, einzelnen Konzepten, Begriffen, Definitionen, Rechtskategorien und Institutionen der allgemeinen und besonderen Teile des Zivilrechts, des persönlichen Nichtvermögensrechts, des Eigentumsrechts, des Rechts des geistigen Eigentums, des Haftungsrechts, den Besonderheiten der rechtlichen Regelung der persönlichen Nichtvermögens- und Vermögensverhältnisse auf der Grundlage der rechtlichen Gleichheit, der freien Willensäußerung und der vermögensrechtlichen Selbständigkeit der an den Verhältnissen Beteiligten.

Ziel des Kurses ist die Bildung eines Systems wissenschaftlich-theoretischer und praktischer Kenntnisse des Zivilrechts, die Identifizierung und Offenlegung des Inhalts von Begriffen, Kategorien und Institutionen des Zivilrechts sowie von Gesetzgebungsakten; die Förderung der Achtung vor den Gesetzen, ihrer Einhaltung und Umsetzung in der Praxis; die Vorbereitung der Studenten auf das Studium von akademischen Disziplinen, deren Gegenstand einzelne Unterzweige des Zivilrechts sind. Die Beherrschung des Kurses soll die Studierenden in die Lage versetzen, sich in der Gesamtheit des Zivilrechts und der darin geregelten Rechtsverhältnisse zu orientieren.

Annotation of educational discipline

The discipline "Civil Law" is aimed at comprehensive study of the basic principles of civil law regulation of property and personal non-property relations, which cover a wide range of participants and are among the most common legal relations. The subject of the discipline are the basic principles, doctrinal principles, legal sources, individual concepts, terms, definitions, definitions, legal categories and institutions of general and special parts of civil law, personal non-property rights, property law, intellectual property law, mandatory law, specifics of legal regulation of personal non-property and property relations based on legal equality, free will and property autonomy of the participants of the relations.

The task of the academic discipline is to form a system of scientific-theoretical and practical knowledge of civil law among students, definition and disclosure of the content of concepts, categories and institutions of civil law, legislative acts; education of respect for the laws, their observance and implementation in practice; preparation for the study of academic disciplines, the subject of which are separate subbranches of civil law. The course should provide students with an opportunity to navigate through the array of civil law and legal relationships that it regulates.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Цивільне право» укладена відповідно до освітньо-професійної програми Право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні принципи, доктринальні засади, правові джерела, окремі поняття, терміни, визначення, дефініції, юридичні категорії та інститути загальної та особливої частин цивільного права, особистих немайнових прав, речового права, права інтелектуальної власності, зобов'язального права, специфіка правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленню та майновій самостійності їх учасників відносин.

Метою дисципліни є засвоєння основних засад цивільно-правового регулювання майнових та особистих немайнових відносин, які охоплюють надзвичайно широке коло учасників та є одними із найбільш розповсюджених правовідносин.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 2);
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК 3);
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК 4);
- здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК 6);
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК 7);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 8);

спеціальні, фахові, предметні:

- здатність застосовувати норми та інститути права, зокнайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право (СК 7) (*у частині цивільного права*);
- здатність застосовувати правові принципи та доктрини (СК 8) (*у частині застосування принципів цивільного права*);

- здатність використовувати бази даних органів юстиції та інформаційні технології необхідні під час здійснення юридичної діяльності (СК 9);

- здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин (СК 10);

- здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти (СК 11);

- здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції (СК 12);

- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ (СК 13);

- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення (СК 16).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми. В результаті освоєння дисципліни студент повинен:

- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (РН 3);

- давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю (РН 5);

- оцінювати недоліки і переваги правових аргументів, аналізуючи відому проблему (РН 6);

- складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами (РН 7);

- самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій (РН 9);

- вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології (РН 10);

- знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права (РН 13);

- використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності (РН 14);

- вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних (РН 15);

- використовувати комп'ютерні програми, необхідні у правничій діяльності (РН 16);

- застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН 18);

- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН 19);

- виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки (РН 20);

- виявляти вміння аналізувати окремі види приватноправових від-

носин, визначати особливості їх правового регулювання, застосовувати ефективні способи їх охорони та захисту (ДРН 24).

Навчальна дисципліна є **обов'язковою** у відповідності до навчального плану.

Форма підсумкового контролю знань – **екзамен**.

ПРОГРАМНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Загальні положення цивільного права. Цивільні правовідносини

Тема 1. Цивільне право в системі права України. Цивільне право як наука

Цивільне право як галузь приватного права. Предмет цивільного права. Метод цивільно-правового регулювання. Принципи цивільного права. Система цивільного права. Співвідношення цивільного права з іншими галузями права.

Цивільно-правові норми: поняття, види. Оцінювальні поняття в цивільному праві.

Поняття, предмет та методи цивільного права як науки. Цивільне право як навчальна дисципліна. Становлення цивілістичної науки в Україні та її сучасний стан.

Поняття цивільного правовідношення. Елементи цивільного правовідношення. Суб'єкти цивільних правовідносин. Об'єкти цивільних правовідносин. Зміст цивільних правовідносин. Поняття та зміст суб'єктивних прав та обов'язків. Види цивільних правовідносин. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.

Тема 2. Джерела цивільного права

Загальна характеристика джерел цивільного права. Цивільне законодавство України: поняття і структура. Конституція України – основа цивільного законодавства України. Цивільний кодекс України як основний акт цивільного законодавства України, історія його прийняття та структура. Інші акти цивільного законодавства. Дія актів цивільного законодавства в часі, просторі та за колом суб'єктів. Міжнародні договори та їх значення у регулюванні цивільних правовідносин.

Договір як джерело цивільного права, акти цивільного законодавства і договір. Нормативний договір. Типові та примірні договори.

Звичай як джерело цивільного права. Звичай ділового обороту.

Судова практика та її роль в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні норм цивільного права. Аналогія в цивільному праві.

Тема 3. Фізична особа як суб'єкт цивільного правовідношення

Поняття фізичної особи. Цивільна правоздатність фізичної особи. Виникнення і припинення цивільної правоздатності фізичної особи. Обсяг цивільної правоздатності фізичної особи. Нікчемність правочи-

нів та недійсність актів, що обмежують можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки. Співвідношення цивільної правоздатності та суб'єктивного цивільного права. Цивільна дієздатність фізичної особи та її обсяг. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною. Опіка та піклування.

Місце проживання фізичної особи та його цивільно-правове значення. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою. Акти цивільного стану.

Фізична особа – підприємець. Принципи та умови здійснення підприємницької діяльності фізичною особою. Цивільно-правова відповідальність фізичної особи-підприємця. Управління майном, що використовується для підприємницької діяльності органом опіки та піклування. Банкрутство фізичної особи-підприємця.

Тема 4. Юридичні особи

Поняття й ознаки юридичної особи. Цивільна право- і дієздатність юридичної особи. Місцезнаходження юридичної особи. Найменування юридичної особи. Особисті немайнові права юридичної особи.

Види та організаційно-правові форми юридичних осіб. Юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права. Установи. Підприємницькі та непідприємницькі товариства. Господарські товариства. Кооперативи як юридичні особи. Філії і представництва юридичної особи.

Створення, державна реєстрація юридичної особи. Припинення юридичних осіб, їх реорганізація та ліквідація. Управління юридичною особою. Відповідальність юридичних осіб.

Правові форми участі держави, територіальних громад у цивільних відносинах.

Тема 5. Об'єкти цивільних правовідносин

Поняття та види об'єктів цивільних прав. Оборотноспроможність об'єктів цивільних прав. Речі як об'єкти цивільних прав. Поняття та класифікація речей. Нерухомі та рухомі речі. Державна реєстрація прав на нерухомість. Речі подільні та неподільні, визначені індивідуальними або родовими ознаками, споживні та неспоживні. Головна річ і приналежність, складові речі. Складні речі. Продукція, плоди та доходи. Майно. Підприємство як єдиний майновий комплекс. Гроші

(грошові кошти). Валютні цінності. Поняття, групи та види цінних паперів як об'єктів цивільних прав.

Дії, послуги як об'єкти цивільного прав. Нематеріальні блага як об'єкти цивільного прав. Результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності. Інформація, особисті немайнові блага. Службова та комерційна таємниця як об'єкти цивільних правовідносин.

Тема 6. Правочини

Поняття та види юридичних фактів в цивільному праві. Юридичні склади.

Поняття та види правочинів. Одно-, дво- або багатосторонні правочини. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Презумпція правомірності правочину.

Форма правочину, способи волевиявлення. Правочини, які можуть вчинятися усно. Правочини, які належить вчиняти у письмовій формі. Вимоги до письмової форми правочину. Нотаріальне посвідчення правочину. Державна реєстрація правочину. Місце вчинення правочину. Правочини, щодо яких правові наслідки пов'язуються з настанням певної обставини (відкладальна, скасувальна обставина). Тлумачення змісту правочину.

Відмова від правочину. Недійсність правочину. Правові наслідки недійсності правочину, його частини. Правові наслідки недодержання вимоги щодо письмової форми правочину, вимоги закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину, договору. Правові наслідки вчинення правочину малолітньою, неповнолітньою особою за межами їхньої цивільної дієздатності. Правові наслідки вчинення правочину фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності. Правові наслідки вчинення правочину без дозволу органу опіки та піклування. Правові наслідки вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, правові наслідки вчинення правочину недієздатною фізичною особою. Правові наслідки укладення юридичною особою правочину, якого вона не мала права вчиняти. Правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок. Правові наслідки правочину, який вчинено під впливом помилки, обману, насильства, у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, під впливом тяжкої обставини. Правові наслідки фіктивного, удаваного правочину. Момент недійсності правочину.

Тема 7. Представництво в цивільному праві

Поняття та підстави представництва. Види представництва. Суб'єкти представництва. Повноваження представника. Правові наслідки перевищення повноважень представником. Передоручення.

Представництво за законом. Представництво за довіреністю. Довіреність: поняття, види. Форма довіреності. Зміст довіреності. Довіреність юридичної особи. Термін довіреності. Припинення представництва за довіреністю, скасування довіреності. Відмова представника від вчинення дій визначених довіреністю.

Тема 8. Здійснення та захист цивільних прав, відповідальність. Цивільно-правові строки і терміни, позовна давність

Поняття здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків. Межі здійснення цивільних прав. Зловживання правом. Виконання цивільних обов'язків. Право на захист цивільних прав та інтересів. Захист цивільних прав та інтересів судом. Захист цивільних прав та інтересів компетентними органами державної влади та посадовими особами. Самозахист суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Визнання незаконним правового акта органу влади.

Поняття, ознаки та функції цивільно-правової відповідальності. Види та форми цивільно-правової відповідальності. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності. Цивільно-правова відповідальність без наявності вини. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Поняття та визначення строку та терміну. Види цивільно-правових строків та термінів. Способи визначення строків і термінів. Порядок обчислення строків. Початок перебігу та закінчення строку. Порядок вчинення дій в останній день строку.

Поняття, види та значення позовної давності. Зміна тривалості позовної давності. Обчислення позовної давності. Початок перебігу, зупинення і переривання позовної давності. Правові наслідки спливу позовної давності. Поновлення позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Тема 9. Особисті немайнові права фізичної особи

Поняття та ознаки особистих немайнових прав фізичної особи. Класифікація особистих немайнових прав в цивільному праві. Загальні засади здійснення особистих немайнових прав.

Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Загальна характеристика способів захисту особистих немайнових прав.

Спростування недостовірної інформації та відповідь як способи захисту особистих немайнових прав. Поняття «поширення недостовірної інформації». Оціночні судження. Презумпція недостовірності негативної інформації про особу. Спростування недостовірної інформації, поширеної через ЗМІ.

Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права фізичної особи.

Відшкодування майнової та моральної шкоди як способи захисту особистих немайнових прав фізичної особи.

Модуль 2. Право власності та інші речові права. Право інтелектуальної власності

Тема 10. Право власності: загальні положення. Форми і види права власності

Поняття та ознаки речових прав. Види речових прав.

Поняття власності і права власності. Зміст права власності.

Об'єкти та суб'єкти права власності. Право власності Українського народу. Право приватної власності. Право державної власності. Право комунальної власності.

Здійснення права власності. Межі здійснення права власності. Обов'язки власника. Тягар утримання майна. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна.

Поняття та види права спільної власності. Право спільної часткової власності: поняття, суб'єкти, підстави виникнення. Визначення часток у праві спільної часткової власності. Здійснення права спільної часткової власності. Право переважної купівлі частки у праві спільної часткової власності. Припинення права спільної часткової власності.

Право спільної сумісної власності: поняття, суб'єкти, підстави виникнення. Здійснення права спільної сумісної власності.

Тема 11. Набуття і припинення права власності

Підстави (способи) набуття права власності: поняття, види.

Набуття права власності на новостворену річ. Переробка (специфікація) як підстава набуття права власності. Набуття права власності на

прирощення, які приносить річ. Привласнення загальнодоступних дарів природи. Набуття права власності на безхазяйну річ. Знахідка та порядок набуття права власності на неї. Бездоглядна домашня тварина. Набуття права власності на скарб. Набуття права власності за давністю володіння (набувальна давність).

Набуття права власності за договором. Момент виникнення права власності у набувача за договором. Інші похідні способи набуття права власності.

Загальна характеристика підстав (способів) припинення права власності. Співвідношення понять «припинення права власності» і «позбавлення права власності». Відчуження речі як підстава припинення права власності. Відмова власника від права власності. Припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати. Викуп пам'ятки історії та культури. Викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю. Націоналізація, конфіскація і реквізиція як підстави припинення права власності. Інші підстави припинення права власності.

Тема 12. Захист права власності

Поняття захисту права власності. Загальні засади захисту права власності. Підстави для захисту права власності. Види способів захисту права власності. Речово-правові способи захисту права власності. Витребування майна від особи, яка незаконно заволоділа ним (віндикаційний позов). Межі віндикації. Розрахунки при віндикації. Особливості витребування майна від добросовісного набувача. Витребування грошей та цінних паперів.

Захист права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння (негаторний позов). Визнання права власності. Визнання незаконним правового акту, що порушує право власності. Інші способи захисту права власності. Особливості відшкодування шкоди, завданої власникові земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель у зв'язку із зниженням їх цінності. Зобов'язально-правові способи захисту права власності.

Тема 13. Речові права на чуже майно

Загальна характеристика речових прав на чуже майно, їх види.

Право володіння чужим майном: суб'єкти, підстави виникнення та припинення. Обов'язок недобросовісного володільця щодо повернення майна особі, яка має на нього право власності чи інше право, або яка є добросовісним володільцем.

Право обмеженого користування чужим майном (сервітут). Суб'єкти, об'єкти, види та зміст сервітуту, порядок його встановлення та припинення.

Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Підстави виникнення та припинення. Строк договору про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб. Права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої у користування для сільськогосподарських потреб, та землекористувача. Право землекористувача на відчуження права користування земельною ділянкою.

Поняття та підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Права та обов'язки власника земельної ділянки, наданої для забудови, та землекористувача. Підстави та правові наслідки припинення права користування земельною ділянкою для забудови.

Тема 14. Право інтелектуальної власності

Поняття та джерела права інтелектуальної власності. Суб'єкти права інтелектуальної власності.

Об'єкти права інтелектуальної власності. Особисті немайнові і майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності.

Підстави виникнення та зміст прав інтелектуальної власності. Строк чинності прав інтелектуальної власності. Використання об'єкта права інтелектуальної власності. Передання майнових прав інтелектуальної власності. Здійснення права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам. Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору. Права інтелектуальної власності на об'єкт за замовленням.

Наслідки порушення права інтелектуальної власності. Захист права інтелектуальної власності.

Поняття і джерела авторського права. Об'єкти авторського права. Твори, які не є об'єктами авторського права. Виникнення суб'єктивних авторських прав. Суб'єкти авторського права. Співавторство. Особисті немайнові права автора. Майнові права інтелектуальної власності на твір. Випадки вільного використання творів. Строки чинності майнових авторських прав. Спадкування авторських майнових прав.

Суміжні права, їх об'єкти, суб'єкти, виникнення і зміст. Види суміжних прав.

Патентне право та його джерела. Об'єкти патентного права (винахід, корисна модель, промисловий зразок). Суб'єкти патентних прав. Патент як форма охорони прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Особисті немайнові права винахідника (автора промислового зразка). Майнові права, що випливають з патенту. Дії, що не визнаються порушенням прав володільця патенту. Припинення дії патенту та визнання його недійсним.

Загальна характеристика правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Комерційне (фірмове) найменування. Торговельна марка (знак для товарів і послуг): поняття, об'єкти, умови надання правової охорони. Суб'єкти та підстави набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку. Зміст права інтелектуальної власності на торговельну марку. Припинення чинності свідоцтва та визнання його недійсним. Географічне зазначення як об'єкт права інтелектуальної власності.

Поняття наукового відкриття. Право на наукове відкриття. Поняття та загальна характеристика права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин і породи тварин комерційну таємницю.

Види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Модуль 3. Зобов'язальне право. Окремі види договірних зобов'язань

Тема 15. Загальні положення про зобов'язання. Виконання зобов'язань

Зобов'язальне право та його місце в системі цивільного права.

Поняття зобов'язання. Підстави виникнення зобов'язань. Види зобов'язань.

Елементи зобов'язання. Сторони і треті особи у зобов'язанні. Множинність сторін, її види. Заміна сторін у зобов'язанні.

Поняття та загальні принципи виконання зобов'язань. Суб'єкти виконання зобов'язання. Строк (термін) виконання зобов'язання. Місце виконання зобов'язання. Спосіб виконання зобов'язання. Особливості виконання грошових зобов'язань. Виконання зобов'язання шляхом внесення боргу в депозит нотаріуса. Зустрічне виконання зобов'язання. Підтвердження виконання зобов'язання.

Загальна характеристика підстав (способів) припинення зобов'язань. Припинення зобов'язання належним його виконанням. Пе-

редання відступного. Припинення зобов'язання шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог. Припинення зобов'язання за домовленістю сторін. Новація. Прощення боргу. Неможливість виконання як підстава припинення зобов'язання. Збіг кредитора і боржника в одній особі. Смерть фізичної особи, ліквідація юридичної особи - сторони у зобов'язанні та їх вплив на динаміку зобов'язального правовідношення.

Тема 16. Забезпечення виконання зобов'язань

Загальна характеристика видів (способів) забезпечення виконання зобов'язань, їх ознаки, види. Форма правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання.

Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язань. Поручка і гарантія як види забезпечення виконання зобов'язання. Завдаток: поняття, функції. Співвідношення з авансом. Правові наслідки порушення зобов'язання, забезпеченого завдатком. Застава: поняття, види, підстави виникнення. Предмет застави. Суб'єкти заставних правовідносин. Договір застави, його зміст та форма. Звернення стягнення на заставлене майно. Притримання як вид забезпечення виконання зобов'язання.

Тема 17. Відповідальність за порушення зобов'язань. Припинення зобов'язань

Порушення зобов'язання та його правові наслідки. Поняття цивільно-правової відповідальності та її види. Форми відповідальності за порушення зобов'язання. Відшкодування збитків. Сплата неустойки. Співвідношення збитків і неустойки.

Умови цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання. Випадок і непереборна сила, їх правове значення.

Загальна характеристика підстав (способів) припинення зобов'язань. Припинення зобов'язання належним його виконанням. Передання відступного.

Припинення зобов'язання шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог. Припинення зобов'язання за домовленістю сторін. Новація. Прощення боргу. Неможливість виконання як підстава припинення зобов'язання. Збіг кредитора і боржника в одній особі.

Смерть фізичної особи, ліквідація юридичної особи – сторони у зобов'язанні та їх вплив на динаміку зобов'язального правовідношення.

Тема 18. Загальні положення про договір

Поняття договору в цивільному праві. Співвідношення між поняттями «договір», «правочин», «домовленість», «контракт». Свобода договору та її межі. Види договорів. Консенсуальні і реальні договори. Односторонні і двосторонні договори. Відплатні та безвідплатні договори. Попередній договір. Змішаний договір. Публічний договір. Договір приєднання. Договір на користь третьої особи.

Зміст договору. Істотні умови договору. Предмет договору. Ціна в договорі. Строк договору. Типові і примірні договори.

Поняття та стадії укладення договору. Пропозиція укласти договір (оферта), вимоги до неї. Публічна оферта. Правове значення реклами та інших пропозицій, адресованих невизначеному колу осіб. Прийняття пропозиції (акцепт). Момент укладення договору. Місце укладення договору. Форма договору.

Підстави для зміни і розірвання договору. Правові наслідки зміни і розірвання договору. Співвідношення між поняттями «розірвання договору» і «відмова від договору».

Тема 19. Договір купівлі-продажу: загальні положення

Поняття та ознаки договору купівлі-продажу, його значення в сучасних умовах, сфера застосування та джерела правового регулювання.

Сторони в договорі купівлі-продажу. Право продажу речі. Форма договору купівлі-продажу.

Зміст договору купівлі-продажу. Предмет договору. Кількість, асортимент, комплектність, якість товару, тара і упаковка. Комплект товару. Ціна в договорі купівлі-продажу.

Права та обов'язки покупця і продавця у разі пред'явлення третьою особою позову про витребування купленого товару.

Права та обов'язки продавця. Правові наслідки порушення продавцем своїх зобов'язань. Права та обов'язки покупця. Правові наслідки порушення покупцем своїх зобов'язань.

Тема 20. Окремі різновиди договору купівлі-продажу. Інші договори про передання майна у власність

Види договорів купівлі-продажу. Договір роздрібної купівлі-продажу та його види. Договір поставки. Договір контрактації сільськогосподарської продукції. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Договір міни.

Договір дарування: поняття, ознаки, сфера застосування. Сторони в договорі. Предмет договору дарування. Форма договору. Обов'язки дарувальника. Відмова від договору дарування. Розірвання договору дарування. Пожертва як різновид дарування.

Договір ренти: поняття, ознаки. Сторони в договорі ренти. Форма договору. Зміст договору ренти. Передання майна під виплату ренти. Форма і розмір ренти, строк її виплати. Забезпечення виплати ренти. Припинення договору ренти. Договір довічного утримання: поняття, ознаки. Сторони у договорі. Форма договору довічного утримання (догляду). Зміст договору. Обов'язки набувача за договором. Забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду). Припинення договору довічного утримання (догляду).

Тема 21. Договори про передання майна у користування

Договір найму (оренди): поняття, ознаки, сфера застосування та джерела правового регулювання. Сторони в договорі. Форма договору найму (оренди). Предмет договору найму (оренди). Плата за користування майном. Строк договору найму (оренди). Права і обов'язки сторін за договором найму (оренди). Ремонт орендованої речі. Правові наслідки поліпшень орендованого майна. Припинення договору найму (оренди). Права третіх осіб на річ, яка передана у найм. Правові наслідки зміни власника речі, переданої у найм. Піднайм. Припинення договору найму.

Окремі види договору найму (оренди). Договір прокату. Договір найму (оренди) земельної ділянки. Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди. Договір найму (оренди) транспортного засобу. Договір лізингу та його види. Договір фінансового лізингу.

Договір позички: поняття, ознаки, сфера застосування. Зміст договору позички. Сторони у договорі. Форма договору позички. Права та обов'язки сторін за договором. Припинення договору позички.

Тема 22. Договір найму (оренди) житла

Договір найму (оренди) житла: поняття, ознаки, джерела правового регулювання та його види. Предмет договору найму житла. Плата за користування житлом. Строк договору найму житла. Права та обов'язки сторін за договором найму житла. Припинення договору найму житла. Підстави та правові наслідки розірвання договору. Сторони у договорі. Особи, які постійно проживають з наймачем, порядок їх вселення і правовий статус. Тимчасові мешканці. Договір піднайму

житла. Заміна наймача у договорі. Предмет та форма договору комерційного найму (оренди) житла.

Тема 23. Договори про виконання робіт

Поняття та види договорів про виконання робіт. Договір підряду: поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання. Сторони в договорі підряду. Система генерального підряду. Предмет договору підряду. Ціна в договорі підряду. Кошторис.

Права та обов'язки сторін за договором підряду. Ризики підрядника. Правові наслідки порушення сторонами зобов'язань за договором підряду.

Види договору підряду. Договір побутового підряду. Договір будівельного підряду. Договір підряду на проектні та пошукові роботи.

Поняття та предмет договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Сторони договору, їх права та обов'язки. Ризики та відповідальність сторін за договором.

Тема 24. Договори про надання юридичних послуг

Договір про надання послуг та його загальна характеристика. Виконання договору про надання послуг. Плата за договором про надання послуг. Відшкодування виконавцеві фактичних витрат за договором про безоплатне надання послуг. Строк договору про надання послуг. Відповідальність виконавця за порушення договору про надання послуг. Розірвання договору про надання послуг.

Договір доручення: поняття, ознаки, сфера застосування. Сторони у договорі. Зміст договору доручення. Права та обов'язки сторін, їх зміст та порядок виконання. Припинення договору доручення. Співвідношення між поняттями «доручення» і «довіреність».

Договір комісії: поняття, ознаки, сфера застосування. Сторони у договорі. Зміст договору комісії. Права та обов'язки сторін, їх зміст та порядок виконання. Припинення договору комісії.

Поняття та ознаки договору управління майном. Джерела правового регулювання. Сторони у договорі. Форма договору управління майном. Зміст договору управління майном. Права та обов'язки сторін за договором. Припинення договору управління майном.

Тема 25. Договори про надання фактичних послуг

Загальні положення про перевезення. Поняття та види перевезень, джерела їх правового регулювання. Договір перевезення вантажу: поняття, ознаки. Сторони в договорі. Укладення договору перевезення

вантажу. Перевізні документи. Довгострокові договори. Права та обов'язки сторін за договором. Відповідальність за порушення договору перевезення вантажу.

Договір перевезення пасажирів і багажу: поняття, ознаки. Сторони у договорі. Укладення договору. Проїзні документи. Права, обов'язки та відповідальність сторін за договором перевезення пасажирів і багажу.

Договір транспортного експедирування.

Загальні положення про зберігання. Договір зберігання: поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання. Сторони в договорі зберігання. Професійний зберігач. Форма договору зберігання.

Зміст договору зберігання. Права та обов'язки сторін, порядок їх виконання.

Відповідальність зберігача за втрату (нестачу) чи пошкодження речі. Особливості відповідальності професійного зберігача. Зберігання на товарному складі. Договір складського зберігання. Складські документи. Права володільця складського та заставного свідоцтва.

Спеціальні види зберігання. Договір охорони.

Тема 26. Зобов'язання з надання фінансових послуг. Страхування

Поняття та правове регулювання фінансових послуг.

Поняття та ознаки договору позики. Сторони у договорі. Форма договору позики. Зміст договору позики. Проценти за договором позики. Обов'язки позичальника та правові наслідки їх порушення. Оспорювання позики.

Поняття, ознаки та види кредитних договорів. Джерела правового регулювання. Сторони кредитного договору. Порядок укладення та форма кредитного договору. Зміст кредитного договору. Забезпечення виконання кредитних зобов'язань. Іпотечне кредитування в Україні. Відповідальність сторін за кредитним договором.

Поняття та види банківських рахунків. Поняття та ознаки договору банківського рахунка.

Сторони договірних зобов'язань по відкриттю та обслуговуванню рахунків. Порядок відкриття рахунка та укладення договору банківського рахунка.

Зміст договору банківського рахунка. Кредитування рахунка. Підстави та черговість списання грошових коштів з рахунка. Обмеження права розпорядження рахунком.

Припинення договору банківського рахунка. Відповідальність сторін за договором. Банківська таємниця.

Поняття та види договорів банківського вкладу (депозиту). Сторони договору банківського вкладу (депозиту). Порядок укладення та форма договору банківського вкладу. Ощадні сертифікати. Зміст договору банківського вкладу. Зміна та розірвання договору банківського вкладу. Відповідальність банку.

Поняття та ознаки договору факторингу. Види факторингу. Сторони договору факторингу. Порядок укладення та форма договору факторингу. Зміст договору факторингу. Відповідальність сторін.

Поняття страхування та джерела його правового регулювання. Види і форми страхування. Страховик, страхувальник, застрахована особа, вигодонабувач.

Договір страхування: поняття, ознаки. Форма договору. Страхове свідоцтво (поліс, сертифікат). Істотні умови договору страхування. Предмет договору страхування. Страховий ризик і страховий випадок. Страхова сума.

Права і обов'язки сторін за договором страхування. Відмова від здійснення страхової виплати. Припинення договору страхування. Нездійсненість договору страхування.

Співстрахування. Договір перестрахування.

Тема 27. Договори у сфері інтелектуальної власності. Комерційна концесія

Загальна характеристика договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, їх види, вимоги до форми.

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності: поняття, види. Ліцензійний договір: поняття, ознаки, сфера застосування. Сторони у ліцензійному договорі. Зміст ліцензійного договору. Типові ліцензійні договори.

Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Договір комерційної концесії (франчайзингу): поняття, ознаки, сфера застосування, сторони, зміст, форма.

Тема 28. Договори про спільну діяльність

Договір про спільну діяльність: поняття, ознаки, сфера застосування, джерела правового регулювання. Сторони в договорі. Форма договору про спільну діяльність. Зміст договору.

Поняття договору простого товариства. Вклади учасників простого товариства. Правовий режим спільного майна. Порядок ведення спільних справ учасників простого товариства. Розподіл між учасниками прибутків, спільних витрат і збитків. Припинення договору простого товариства.

Модуль 4. Зобов'язання з односторонніх дій та інші позадоговірні зобов'язання. Спадкування

Тема 29. Недоговірні зобов'язання з односторонніх правомірних дій. Кондикційні зобов'язання

Недоговірні зобов'язання, їх особливості та види.

Зобов'язання із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу.

Зобов'язання із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Зобов'язання із рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.

Поняття та підстави виникнення зобов'язання із набуття чи збереження майна без достатньої правової підстави (кондикційні зобов'язання). Сфера застосування даного інституту. Об'єкт, суб'єкти та зміст зобов'язання із набуття чи збереження майна без достатньої правової підстави. Відшкодування доходів від безпідставно набутого майна і витрат на його утримання.

Тема 30. Зобов'язання із відшкодування шкоди

Поняття і значення зобов'язань із відшкодування шкоди. Елементи зобов'язання із відшкодування шкоди. Підстави (умови) виникнення зобов'язання із відшкодування шкоди. Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого.

Врахування вини потерпілого та матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоду при вирішенні питання про відшкодування шкоди.

Відшкодування шкоди, завданої при здійсненні особою права на самозахист та у стані крайньої необхідності. Відшкодування шкоди, завданої працівником.

Відшкодування шкоди, завданої органами публічної влади, їх службовими чи посадовими особами. Особливості відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури чи суду.

Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною, обмежено дієздатною особою. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними.

Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я. Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого. Особи, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого. Розмір і порядок відшкодування такої шкоди. Відшкодування витрат на лікування особи, яка потерпіла від злочину.

Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт чи послуг.

Тема 31. Загальні положення про спадкування

Спадкове право та його місце в системі цивільного права.

Поняття спадкування. Спадщина, її склад. Об'єкти, які не входять до складу спадщини. Підстави для відкриття спадщини. Час і місце відкриття спадщини. Спадкоємці. Усунення від права на спадкування.

Поняття заповіту. Види заповітів. Право на заповіт, його суб'єкти та особливості здійснення. Свобода заповіту та її межі. Право на обов'язкову частку у спадщині, його суб'єкти.

Зміст заповіту. Заповідальний відказ. Покладення на спадкоємця інших обов'язків. Форма заповіту. Посвідчення заповіту при свідках. Право заповідача на скасування та зміну заповіту. Недійсність заповіту.

Умови спадкування за законом. Черговість спадкування за законом, зміна такої черговості. Черги спадкоємців за законом. Спадкування утриманнями. Спадкування за правом представлення.

Тема 32. Здійснення права на спадкування. Оформлення права на спадщину

Загальний порядок прийняття спадщини. Особливості прийняття спадщини окремими категоріями спадкоємців. Строки для прийняття спадщини та правові наслідки їх пропуску. Право на відмову від прийняття спадщини, порядок його реалізації, правові наслідки.

Перехід права на прийняття спадщини (спадкова трансмісія). Відумерлість спадщини. Поділ та перерозподіл спадщини між спадкоємцями. Задоволення спадкоємцями вимог кредиторів спадкодавця. Свідоцтво про право на спадщину та порядок його одержання. Внесення змін до свідоцтва про право на спадщину. Визнання свідоцтва недійсним.

Поняття та ознаки спадкового договору.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Нормативно-правові акти

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.
2. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1983. додаток до № 28. Ст. 573.
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. *Голос України*. 2001. 20 листопада. С. 3–12.
4. Інструкція про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання за якістю : затв. Постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР № П-7 від 25 квітня 1966 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN493?an=34>
5. Інструкція про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання за кількістю : затв. Постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР № П-6 від 15 червня 1965 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN382>
6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (Зі змінами і доповненнями).
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України в редакції від 11 липня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 43. Ст. 214.
8. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 19 вересня 2008 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. 19 грудня. № 50-51. Ст. 384.
9. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22 листопада 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 5. Ст. 28.
10. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.
11. Про депозитарну систему України: Закон України № 5178-VI від 6 липня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 39. Ст. 517.
12. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України № 1952-IV від 01 липня 2004 р. *Відомості Верховної Ради*. 2004. № 51. Ст. 553.
13. Про електронні довірчі послуги : Закон України № 2155-VIII від 5 жовтня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 400.
14. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України № 851-IV від 22 травня 2003 р. Урядовий кур'єр. 2003. № 119.

15. Про електронну комерцію : Закон України № 675-VIII від 3 вересня 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 78. Ст. 2590.

16. Про заставу : Закон України від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. Ст. 642.

17. Про затвердження договорів оренди : Наказ Фонду державного майна України № 1774 від 23 серпня 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 52. Ст. 2281.

18. Про затвердження Типового договору оренди землі : Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 3 березня 2004 р. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 50.

19. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. Ст. 379. (У редакції від 01.12.2005 р. згідно з ЗУ № 3161-IV).

20. Про іпотеку : Закон України від 5 червня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. Ст. 313.

21. Про кооперацію : Закон України № 1087-IV від 10 липня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.

22. Про міжнародне приватне право : Закон України № 2709-IV від 23 червня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

23. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. Ст. 198.

24. Про оренду державного та комунального майна : Закон України № 157-IX від 3 жовтня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30. Ст. 416.

25. Про оренду землі : Закон України в редакції Закону № 1211-IV від 2 жовтня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 10. Ст. 102.

26. Про публічні закупівлі : Закон України від 22 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

27. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 р. у редакції ЗУ № 2745-III від 4 жовтня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.

28. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України № 2275-VIII від 6 лютого 2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 13. Ст. 69.

29. Про товарну біржу : Закон України № 1956-XII від 10 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 139.

30. Про фінансовий лізинг : Закон України № 1201-IX від 4 лютого 2021 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 22. Ст. 976.

31. Про ціни і ціноутворення : Закон України № 5007-VI від 21 червня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 19-20. Ст. 190.

32. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

33. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.

Основні рекомендовані джерела інформації:

34. Красіліч Н. Д. Цивільне право : навч. посібник / Н. Д. Красіліч, Л. М. Іваненко. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 396 с.

35. Мічурін Є. О. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. У 2 ч. Ч. 2 / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. – 5-ге вид., перероб. Харків : Право, 2018. 222 с.

36. Мічурін Є. О. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. У 2 ч. Ч. 1 / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. – 5-ге вид., перероб. Харків : Право, 2018. 232 с.

37. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / Ю. Л. Бошицький, Р. Б. Шишка, О. Р. Шишка, І. Р. Шишка. К. : Ліра-К, 2016. 760 с.

38. Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. Р. Б. Шишка. К. : Ліра-К, 2015. 1024 с.

39. Цивільне право України. У 2 т. Т. 1 : підр. / за ред. Г. Б. Яновицька, В. О. Кучер. Л. : Новий світ-2000, 2016. 444 с.

40. Цивільне право України. У 2 т. Т. 2 : підр. / за ред. Г. Б. Яновицька, В. О. Кучер. Л. : Новий світ-2000, 2016. 428 с.

41. Цивільне право України : навчальний посібник для складання вступного випробування в магістратуру у форматі ЗНО / В. І. Борисова, К. Ю. Іванова, Б. П. Карнаух, та ін. Харків : Право, 2021. 396 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

42. Ансон Вільям Р. Основы договорного права / пер. с 18-го англ. изд. А. С. Александровского, А. С. Ахманова, С. М. Рапопорта ; под ред. Д. Ф. Рамзайцева. М. : Международная книга, 1947. 458 с.

43. Берестова І. Е. Цивільне право України. Особлива частина. Договірні зобов'язання : навч. посіб. / І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, І. А. Бірюков [та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 348 с.

44. Боднар Т. В. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2008. 896 с.

45. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві (заг. положення) : навч. посіб. / Т. В. Боднар. К. : Юстініан, 2007. 280 с.

46. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 1 : Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. [2-е изд., стер.] – М. : Статут, 2003. 841 с.

47. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 2. : Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. М. : Статут, 2003. 795 с.

48. Брагинский М. И. Договорное право / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. М. : Статут, 2006. Кн. 5, Т. 2 : Договоры о банковском вкладе, банковском счете; банковские расчеты. Конкурс, договоры об играх и пари. Ярославль : Ярославский полиграфкомбинат, 2006. 621 с.

49. Брагинский М. И. Договорное право / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. М. : Статут, 2006. Кн. 5, Т. 1 : Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований. Ярославль : Ярославский полиграфкомбинат, 2006. 734 с.

50. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. [2-е изд., стер.]. М. : Статут, 2002. 800 с.

51. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 4 : Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. М. : Статут, 2004. 909 с.

52. Дмитрієва Ю. Визначення поняття «договору простого товариства» та його правова кваліфікація / Ю. Дмитрієва *Право України*. 2007. № 9. С. 96–100.

53. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. для студ. вузів / за ред. О. В. Дзера. К. : Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.

54. Договори в підприємницькій діяльності. *Податки та бухгалтерський облік*. 2004. № 15/16. С. 3–108 – (Спецвипуск).

55. Доліненко Л.О. Цивільне право України [Електронний ресурс] : навч. посібник / Л.О. Доліненко, В.О. Доліненко, С.О. Сарновська. К. : Кондор, 2006. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) . Заголовок з екрану.

56. Євстігнєєв А. Істотні умови договору за Цивільним та Господарським кодексами: порівняльний аспект. *Юридичний журнал*. 2006. № 1. С. 22–23.

57. Жилінкова І. В. Договірне право : конспект лекцій / І. В. Жилінкова, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.] ; за ред. І. В. Жилінкової, В. І. Борисової. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. 116 с.

58. Кілічава Т.М. Цивільне процесуальне право [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Т. М. Кілічава. К. : Центр учб. л-ри, 2007.

59. Клейменова С. До питання про систему договорів лізингу / С. Клейменова Вісник прокуратури. 2006. № 8. С. 62–66.

60. Корецкий А. Д. Теоретико-правовые основы учения о договоре / А. Д. Корецкий ; отв. ред. д.ю.н., акад. РАЕН П. П. Баранов. С.Пб. : Юридический центр Пресс, 2001. 211 с.

61. Кравчук В. Правові наслідки недійсності договорів про відчуження часток в статутному капіталі товариства / В. Кравчук Юридична Україна. 2007. № 10. С. 36–42.

62. Крижна В. М. Права та обов'язки сторін за договором комерційної концесії. *Економіка. Фінанси. Право*. 2004. № 7. С. 14–18.

63. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2008. 576 с.

64. Матвеев П. С. Цивільне право України : посібник для складання адвокатського іспиту. К. : Правова єдність, 2015. 88 с.

65. Мілаш В. Договірна правосуб'єктність сторін зовнішньоекономічного договору. *Право України*. 2004. № 6. С. 39–42.

66. Мілаш В. Проблема визначення кола учасників підприємницьких комерційних договірних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 12. С. 7–13.

67. Мічурін Є. О. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. У 2 ч. Ч. 2 / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. 5-те вид., перероб. Х. : Право, 2018. 222 с.

68. Мічурін Є. О. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. У 2 ч. Ч. 1 / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. 5-те вид., перероб. Х. : Право, 2018. 232 с.

69. Назаренко В. Сторони договору комісії у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 10. С. 87–91.

70. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. [3-тє вид., перероб. і допов.] / О. О. Кот, Т. В. Бондар, С. І. Шимон [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2008. Т. 2. 1087 с.

71. Ніколенко Л. Правові проблеми класифікації господарських зобов'язань. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 11. С. 39–42.

72. Орлова І. Визначення державних гарантій виконання господарських зобов'язань. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 9. С. 104–106.

73. Понікаров В.Д. Цивільне право [Текст] + [Електронний ресурс] : навч. посібник / В.Д. Понікаров, С. М. Попова, Д. В. Назаренко. К. : Центр учб. л-ри, 2007. 196 с.

74. Посполітак В. Зобов'язання за договором про спільну діяльність. Договір простого товариства. *Українське комерційне право*. 2003. № 4. С. 35–49.

75. Ромовська З. В. Українське цивільне право : право власності : академ. курс : підручник / З. В. Ромовська. К. : Алерта, 2011. 246 с.

76. Серебрякова Ю. Підстави визнання договору оренди нерухомості неукладеним: господарсько-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 2. С. 92–94.

77. Сидоров Я. О. Підстави та особливості припинення договору комерційної концесії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 9. С. 98–106.

78. Стаматіна М. Договір поставки у нових Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 9. С. 25–28.

79. Токарева В.І. Цивільне право України [Текст] + [Електронний ресурс] : практикум : навч. посібник / В.І. Токарева. К. : Центр учб. л-ри, 2007. 408 с.

80. Томчишен С. В. Визнання договору неукладеним за Цивільним та Господарським кодексами України. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 4. С. 178–188.

81. Трофімова О. В. Поняття та ознаки договору лізингу. *Вісник господарського судочинства*. 2004. № 4. С. 173–180.

82. Українське цивільне право : навч. посібник / за ред. Ю. О. Заїка. 3-тє вид., переробл. та доповн. К. : Центр учб. л-ри, 2014. 358 с.

83. Цивільне право України (традиції та новації)[Текст] : монографія / за заг. ред. Є.О. Харитонова, Т.С. Ківалова, О.І. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2010. 700 с.

84. Цивільне право України [Текст] : навч. посібник / за ред. Р.О. Стефанчука. К. : Правова єдність, 2009. 536 с.

85. Цивільне право України : навч. посібник для підготовки до іспитів / упоряд. І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. К. : Центр учб. л-ри, 2016. 202 с.

86. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник / за ред. С. С. Бичкова. 3-тє вид., змін. та доповн. К. : Правова єдність, 2014. 496 с.

87. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / Ю. О. Заїка ; за ред. І. А. Бірюков. К. : Правова єдність, 2014. 510 с.

88. Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик. 4-тє вид., стер. К. : Юрінком Інтер, 2014. 1176 с.

89. Цивільне право України: Академічний курс : підручник: у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. Т. 2. Особлива частина. К. : Концерн «Вид. дім «Ін Юре», 2004. 408 с.

90. Цивільне право України: У 2 т. Т.1 : Підручник / за ред. В. І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.Л. Яроцький. К. : Юрінком Інтер, 2004. 480 с.

91. Цивільне право України: У 2 т. Т.2 : Підручник / за ред. В. І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.Л. Яроцький. К. : Юрінком Інтер, 2004. 552 с.

92. Шимон С.І. Цивільне право України [Текст]. У 2 ч. Ч. 1 : навч.-метод. посіб. / С.І. Шимон. К. : КНЕУ, 2006. 304 с.

93. Шимон С.І. Цивільне право України [Текст]. У 2 ч. Ч. 2 : навч.-метод. посіб. / С.І. Шимон. К. : КНЕУ, 2006. 312 с.

94. Ярема А. Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : у 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань ; Акад. суддів України. К. : А.С.К.; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж. Т. 3 : Договірні зобов'язання. Недоговірні зобов'язання. Спадкове право. 2006. 927 с.